

KİTAP İNCELEMESİ/ BOOK REVIEW

ŞEHNAZ TAHİR GÜRÇAĞLAR, KELİMELERİN KIYISINDA: TÜRKİYE'DE KADIN ÇEVİRMENLER (DERLEME), İSTANBUL: İTHAKİ YAYINLARI, 2019, 378 SAYFA.Dr. Öğr. Üyesi Gözde ORHAN¹

¹Altınbaş Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Bölümü, İstanbul.
gozde.orhan@altinbas.edu.tr ORCID NO: 0000-0002-1381-4025

Received Date/Geliş Tarihi: 16.12.2019 Accepted Date/Kabul Tarihi: 01.05.2020

Kelimelerin Kıyısında: Türkiye'de Kadın Çevirmenler on altı önemli kadın çevirmenin hayat hikâyelerindeki bilinmeyenleri gün ışığına çıkartıyor ve yayıncılık dünyasında çeviri yaparak kendilerine yer açan bu kadınların entelektüel dünyaya katkılarını gözler önüne seriyor. 2019 yazında ilk baskısını yapan eser, daha önce *Türkiye'de Çevirinin Politikası ve Poetikası 1923-1960* ile çeviribilim alanında adından sıkça söz ettiren Şehnaz Tahir Gürçağlar tarafından derlenmiş. Kadın çevirmenler üzerine bir kitap yayımlama fikrinin temelleri, Gürçağlar'ın bir doktora dersine uzanıyor. İlk etapta beş kadın çevirmenin yaşam öyküsü etrafında planlanan seçki, yeni isimlerin eklenmesi ve kapsamın genişletilmesiyle derinleşiyor. Kitabın giriş yazısında Gürçağlar, odaklanılan Osmanlı son dönemi ve erken Cumhuriyet döneminin bütünü düşünüldüğünde dışarıda bırakılan pek çok kadın çevirmen olabileceğini ifade ediyor; ancak başka yeni araştırmalara ilham verecek bir ilk çalışma olarak *Kelimelerin Kıyısında'nın* eşsiz bir kaynak olduğu şüphesiz.

Gürçağlar ilk olarak, çeviribilime öznenin girişi bağlamında kadın çevirmenleri ele almanın önemi ve imkânları üzerinde duruyor. Ona göre çeviriye değil çeviriyi yapana odaklanmak, çeviribilimdeki ikili zıtlıklara bir alternatif oluşturabilmektedir. Öyle ki böyle bir bakış açısı çeviriyi telif karşısında, ereği kaynak karşısında, yerli olanı yabancı olan karşısında, çevreyi merkez karşısında konumlandırma eğilimini aşındırabilir, insan unsurunu denkleme katarak canlı, dinamik bir açılım sağlayabilir ve çeviri sürecinin değişip dönüşebilirliğine vurgu yapabilir. Diğer bir deyişle eser yalnızca biyografik aktarımlara başvurarak kadın çevirmenlerin emeklerini, toplumsal ve kültürel yaşamı zenginleştirmekte üstlendikleri rolü görünür kılmayı hedeflemez; aynı zamanda çeviribilimde bir yöntem olarak özneye dönüşü ve metnin özneyle ilişkisini yeniden, farklı bir perspektiften düşünmeyi önerir. Çevirmenin bir özne olarak yeniden tanımlanması, kadın çevirmenin toplumsal cinsiyet kimliğini gözetmeyi ve anlamayı, onun çeviri ile kadın kimliği arasında kurduğu bağları çözümlemeyi, metni de bu çerçeveden ele almayı gerektirir.

Eserde sırasıyla Halide Edib, Sabiha Sertel, Seniha Bedri Göknil, Azra Erhat, Melahat Togar, Adalet Cimcoz, Mina Urgan, Güzin Dino, Nihal Yeğınobalı, Gönül ve Gülten Suveren kardeşler, Tomris Uyar, Pınar Kür ve sözlü çevirinin öncüsü Belgin Dölay, Fatma Artunkal ve Zeynep Bekdik'e yer verilmiş. Bu isimlerin belki de en önemli ortak noktası, yaşadıkları dönemde sosyokültürel düzeyi toplumun geri kalanından belirgin şekilde farklılaşmış ailelere mensup, iyi eğitim alma olanağına erişebilmiş az sayıda kadın arasında olmalarıdır. Halide Edib Osmanlı toplumunda seçkin zümreden bir ailenin kızıdır ve içinde yaşadığı kültürel habitat

sayesinde küçük yaşta birden fazla dili çok iyi konuşup yazacak düzeyde öğrenebilmiştir. Sabiha Sertel Selanik'te doğmuş, Selanik'teki "Jön Türk devrimini destekleyen bir ev ortamında" Avrupalı profesörlerden eğitim alarak kendisini geliştirmiştir. İlk kadın tiyatro çevirmeni Seniha Bedri bakan kızıdır, İtalyan okulunda okumuş, evde aldığı özel dersler sayesinde Fransızca ve Almanca da öğrenmiş, sanat çevreleriyle temas halinde büyümüştür. Azra Erhat, tütün eksperisi olan babasının işi dolayısıyla çocukluğunu Avrupa'da geçirmiş, bu sayede Batı dillerini hızlıca öğrenmiştir. Aile kökleri Ahmet Cevdet Paşa'ya kadar uzanan Melahat Togar, erken Cumhuriyet döneminde Almanya'ya eğitime gönderilen ilk kadın yabancı dil öğretmenlerinden biridir. Adalet Cimcoz, Alman asıllı annesinin yönlendirmeleri sayesinde tıpkı erkek kardeşleri gibi Almanya'da eğitim alma şansına erişir. Mina Urgan ve Nihan Yeğinobalı ailelerinin teşvikiyle Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde okur. Paşa torunu bir babanın kızı olan Güzin Dino İstanbul'da "Fransızcanın konuşulduğu bir evde büyümüştür." Gönül ve Gülten Suveren kardeşler kolej eğitimi aldıktan sonra üniversiteye, ardından ABD'ye gönderilir. Hukukçu bir anne babanın kızı olarak dünyaya gelen Tomris Uyar yalnızca iyi bir eğitim almakla kalmaz ailesinin sosyal ve kültürel çevresi sayesinde sıradan birinin giremeyeceği ortamlara kolaylıkla girer ve kendisini kabul ettirir. Pınar Kür annesinin ve babasının yurtdışı görevleri sayesinde İngiltere'de ve ABD'de eğitim alır. Zeynep Bekdik ve Belgin Dölay Robert Kolej'de, Fatma Artunkal Alman Lisesi'nde öğrenim görür.

Ortaya çıkan resim, yazarlardan Merve Akbaş ve Özüm Arzık Erzurumlu'nun da altını çizdiği gibi yalnızca eğitim düzeyi ile sınıfsal konum arasındaki doğrusal ilişkiye işaret etmez aynı zamanda açık fikirli ailelerin genç kadınların entelektüel yolculuğunda ne kadar önemli olduğunu da gösterir. Öyle ki bu kadınlardan Halide Edib bir çevirisiyle Sultan Abdülhamid tarafından şefkat nişanıyla ödüllendirildiğinde "bana şereften ziyade zillet gibi geldi" diyebilecek kadar etrafında olan bitenin farkındadır.¹ Mina Urgan Soyadı Kanunu çıktığında aldığı eğitim ve dünyayı tanımanın getirdiği özgüven sayesinde henüz 18 yaşındayken soyadını kendisi seçer. Nihal Yeğinobalı, bugün artık çevirmenin emeğinin teslim edilmesi açısından tartışılmaz bir uygulama olarak kabul gören "kitap kapağında mutlaka çevirmenin adı bulunmalıdır" ilkesinde ısrar eder. Güzin Dino, Sabiha Sertel ve daha niceleri "hami" konumuna gelmiş, hangi metinlerin çevrileceğinden kimin çevireceğine kadar yazın dünyasını belirleme gücünü elde edebilmiştir. *Kelimelerin Kıyısında*'da toplanan makalelerin verdiği belki de en önemli mesaj, söz konusu kadınları güçlü birer özneye dönüştüren ve hem özel hayatlarında hem yaptıkları işte pasif alıcılar olmak yerine süreçleri belirleyen failer haline getiren şeyin bu kadınların sahip olduğu kültürel ve sembolik sermayeler olduğudur.

Kitabı ilginç kılan bir diğer özellik, yalnızca kitap tercümesi yapan kadınları değil sözlü çeviri gibi pek bilinmeyen bir alanda mesleğe yön veren kadınları da kapsamasıdır. Belgin Dölay, Fatma Artunkal ve Zeynep Bekdik kitapta yer verilen diğer kadınlar kadar tanınır değilseler de sözlü çevirmenlik mesleğinin Türkiye'de yerleşmesi, sözlü çeviri eğitiminin üniversite seviyesine taşınması ve kurumsallaşması sürecinde önemli roller oynamışlardır. Özüm Arzık Erzurumlu'nun kaleme aldığı ve bu üç kadın çevirmenle yapılan mülakatlara dayanan son makalede, meslekte kadınların ağırlıklı olmasının nedenleri de sorulur görüşmecilere. Belgin Dölay'a göre bunun nedeni, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de evin ekmeğini kazanan figür olarak erkeğin görülmesi ve çevirmenlik mesleğinin güvencesiz ve süresiz yapısı nedeniyle erkeklerin bu emek piyasasından uzaklaşmasıdır. İronik bir biçimde mesleğin istikrarsız ve kırılğan yapısı kadınların önünü açmış, onların meslekte yükselmesine katkı sağlamıştır.

1 Bunu elbette ancak 1963 gibi geç bir tarihte *Mor Salkımlı Ev*'de ifade edebilecekti.

Emekleri genelde görünmez kılınsa da kadınların çeviri alanında bu denli güçlü olabilmelerinin bir nedeni Gürçağlar'a göre "imece" ve işbirliğidir. Derlemedeki özyaşamöyküleri çeviri faaliyetinin bugünkü gibi yalnız bir uğraş olmadığını; yayınevleri, yazarlar, eleştirmenler, sanatçılar ve diğer bileşenlerden oluşan zengin bir ortamda, bu kesimlerle etkileşim içinde yapıldığını gösteriyor. Ahu Selin Erkul Yağcı'nın Nihal Yeğınobal'dan aktardığı bilgilerden 1950'li ve 1960'lı yıllarda yayınevi politikasının oluşmasında çevirmenlerin önerilerinin önemli yer tuttuğunu, çevirmenlerin yayınevi sahipleri ve çalışanlarıyla ortak çalışarak kitaplara karar verdiklerini ve seçimden basıma kadar tüm aşamaların içinde olduğunu öğreniyoruz. Bu da çeviri politikalarının farklı dönemlerini karşılaştırmak açısından önemli bir veri sunmaktadır.

Sonuç olarak, *Kelimelerin Kıyısında* çok farklı dönemlerde yaşamış ve yaptığı iş gereği yaşadığı dönemin sosyal, kültürel ve politik ortamından fazlasıyla etkilenmiş kadınların metinlerle ve yayıncılık dünyasıyla kurduğu ilişkileri doyurucu bir şekilde aktarıyor. Eserde mercek altına alınan on altı yaşam öyküsü, erkek egemen entelektüel mecralarda varoluş mücadelesi veren farklı jenerasyonlardan kadınların ortaklaşan sorunları ve deneyimleri hakkında düşünme fırsatı sunuyor. Diğer yandan Gürçağlar'ın derlemesi; tarih boyunca "özgün" olan karşısında ikincil olarak nitelenen "çeviri" ile tarih boyunca erkek karşısında ikincil konuma itilen kadın kimliği arasındaki "kader ortaklığını" kırma yolunda önemli bir girişim olarak takdiri hak ediyor.

